

**MEDNARODNI ZNANSTVENI POSVET
O TRŽAŠKO-KOPRSKEM ŠKOFU
MATEVŽU RAVNIKARJU
(Vače, 1776 – Trst, 1845)**

18. IN 19. APRIL 2023

Matevž Ravnikar

**Ljubljana, 18. april 2023,
Velika dvorana Teološke fakultete Univerze v Ljubljani,
Poljanska cesta 4**

**Trst, 19. april 2023,
Peterlinova dvorana, Ul. Gaetano Donizetti 3**

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in študijska knjižnica, Trst

8
92

F, R
M0

ISBN 9
14

MEDNARODNI ZNANSTVENI POSVET O TRŽAŠKO-KOPRSKEM ŠKOFU
MATEVŽU RAVNIKARJU (Vače, 1776 – Trst, 1845)
Ljubljana, 18. april – Trst, 19. april 2023

CONVEGNO SCIENTIFICO INTERNAZIONALE: MATTEO RAVNIKAR,
VESCOVO DI TRIESTE E CAPODISTRIA (Vače, 1776 - Trieste, 1845)
Lubiana-Trieste, 18-19 aprile 2023

Organizatorji: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete Univerze v Ljubljani
v sodelovanju z Društvom slovenskih izobražencev iz Trsta in Inštitutom za socialno
in versko zgodovino iz Gorice

Uredil: Dejan Pacek

Prevodi: Martina Clerici, Tomaž Simčič

Oblikovanje in prelom: Matej Susič

Izdajatelj: Mladika S.c.a r.l. - Z.z o.z., Ul. Donizetti 3, Trst
www.mladika.com
Za založbo: Ivo Jevnikar

© 2023 Mladika, Trst

Tisk: Sinegraf d.o.o.

Trst 2023

Slika na naslovnici iz: Jernej Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matevž Ravnikar, slavni pisatelj in pedagog slovenski*, 1890

Organizatorji: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete Univerze v Ljubljani
v sodelovanju z Društvom slovenskih izobražencev iz Trsta in Inštitutom za socialno in
versko zgodovino iz Gorice

Organizacijski odbor: Matjaž Ambrožič, Dejan Pacek, Tomaž Simčič, Miha Šimac

Posvet sta finančno omogočila: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in
Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu

Častna pokroviteljka posveta: ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Stanislav Zore OFM
in apostolski administrator tržaške škofije, nadškof msgr. Giampaolo Crepaldi

UVODNA BESEDA

Znanstveni posveti, ki potekajo pod okriljem Inštituta za zgodovino Cerkve Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, so posvečeni predstavitvi vidnejših osebnosti, obravnavi važnejših ustanov in spornih ali spregledanih tem iz zgodovine Cerkve na Slovenskem ter njihovem pomenu za cerkveni in družbeni prostor.

Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete Univerze v Ljubljani v sodelovanju z Društvom slovenskih izobražencev iz Trsta in Inštitutom za socialno in versko zgodovino iz Gorice to leto organizira dvodnevni znanstveni posvet v Ljubljani in Trstu, ki je posvečen življenju in delu tržaško-koprskega škofa Matveja Ravnikarja.

Domače okolje, rod in družinske razmere so postavili temelje Ravnikarjevi osebnosti. Njegovo življenje je bilo do škofovskega posvečenja pretežno povezano s šolstvom, zlasti cerkvenim. Vanj je bil vpet kot bogoslovni profesor in ravnatelj semenišča.

Ravnikarjev čas je bil tudi v znamenju slovenskega narodnega preporoda, ki pa je svoj razcvet doživel po njegovi smrti v revolucionarnem letu 1848. Pomemben je bil njegov prispevek k oblikovanju norme knjižne slovenščine, zlasti njegove jezikovne posodobitve v izdajah nabožnih in šolskih knjig. Posvečal se je tudi prevodom in priredbam knjig za šolsko in katehetsko rabo. Predstavljen bo tudi Ravnikarjev prevajalski opus, zlasti »pozabljen« prevod Pentatevha in prevod spokornih psalmov iz hebrejščine ter analizirano semantično polje ljubezni v izvorniku ter v njegovem prevodu Pete Mojzesove knjige. Ravnikarjeva teološka in pastoralna usmerjenost je nedvomno temeljila na njegovi izobraženosti.

Drugi del znanstvenega posveta bo posvečen Ravnikarjevemu izvrševanju škofovske službe v obdobju modernizacijskih reform v Habsburški monarhiji. Predstavljeni bodo razlogi za njegovo posvetitev za tržaško-koprskega škofa v ljubljanski stolnici, predvsem pa tržaško-koprška škofija in njen odnos z mestom

Trstom v času Ravnikarjevega škofovanja. Predmet zanimanja bo tudi predstavitev javnega šolstva v tržaško-koprski škofiji.

Iz Protokola tržaško-koprskega škofijskega ordinariata je med letoma 1831–1845 mogoče povzeti glavne vsebinske obrise Ravnikarjevega škofovanja. Njegov osebni pogled na stanje v tržaško-koprski škofiji je razviden iz vizitacijskih zapiskov. Pri škofovanju so mu bili v pomoč njegovi sodelavci, zlasti Mihael Verne. Škofova oporoka kaže na njegovo darežljivo srce. Znanstveni posvet bo na koncu osvetlil tudi pomen tržaško-koprskega škofa Matevža Ravnikarja v slovenski in italijanski historiografiji ter publicistiki.

Doc. dr. Matjaž Ambrožič,
predstojnik Inštituta za zgodovino Cerkve
Teološke fakultete Univerze v Ljubljani

PROGRAM

LJUBLJANA

Torek, 18. april

Častni pokrovitelj prvega dne posveta je ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Stanislav Zore OFM

9.00 Pozdravni nagovori

1. SKUPINA

Moderator: **Miha Šimac**

9.20 Boris Golec: Rodno okolje, rod in družinske razmere škofa Matevža Ravnikarja

9.40 Bogdan Kolar: Matevž Ravnikar – študent in učitelj v Ljubljani

10.00 Matjaž Ambrožič: Matevž Ravnikar – bogoslovni profesor, ravnatelj semenišča in stolni kanonik

10.20 Luka Vidmar: Matevž Ravnikar in slovenski preporod

10.40–11.00 Razprava

11.00–11.20 Odmor

2. SKUPINA

Moderator: **Luka Vidmar**

- 11.20 Martina Orožen: Ravnikarjev prispevek k oblikovanju norme knjižne slovenščine
- 11.40 Irena Orel: Jezikovne posodobitve v Ravnikarjevih izdajah nabožnih in šolskih knjig
- 12.00 Stane Okoliš: Ravnikarjevi prevodi in priredbe knjig za šolsko in katehetsko rabo
- 12.20–12.40 Razprava
- 13.00–14.00 Kosilo

3. SKUPINA

Moderator: **Bogdan Kolar**

- 14.20 Samo Skralovnik, Nina Ditmajer: Ravnikarjev pozabljen prevod Pentatevha
- 14.40 Irena Avsenik Nabergoj: Semantično polje ljubezni v izvorniku in v Ravnikarjevem prevodu Pete Mojzesove knjige
- 15.00 Alan Tedeško: Ravnikarjev prevod spokornih psalmov iz hebrejščine
- 15.2 Marjan Turnšek: Ravnikarjeva teološka in pastoralna usmerjenost
- 15.40–16.00 Razprava

TRST

Sreda, 19. april

***Častni pokrovitelj drugega dne posveta je apostolski
administrator tržaške škofije, nadškof msgr. Giampaolo Crepaldi***

9.00 Pozdravni nagovori

1. SKUPINA

Moderator: **Renato Podbersič ml.**

9.20 Ilaria Montanar: Razlogi za Ravnikarjevo posvetitev za tržaško-koprskega škofa v ljubljanski stolnici

9.40 Igor Grdina: Od modernizacijskih reform prek revolucije do navidezne restavracije

10.00 Salvator Žitko: Tržaško–koprška škofija in njen odnos med mestom Trst in škofijo v času Ravnikarjevega škofovanja

10.20 Ivan Portelli: Javno šolstvo v tržaško-koprski škofiji v letih Ravnikarjevega škofovanja

10.40–11.00 Razprava

11.00–11.20 Odmor

2. SKUPINA

Moderator: **Ivo Jevnikar**

- 11.20 Liliana Ferrari: Protokol tržaško-koprskega škofijskega ordinariata v letih 1831–1845
- 11.40 Miha Šimac: Ravnikarjev pogled na stanje v tržaško-koprski škofiji v luči vizitacij
- 12.00 Tomaž Simčič: Škof Ravnikar in njegovi sodelavci
- 12.20–12.40 Razprava
- 13.00–14.00 Kosilo

3. SKUPINA

Moderator: **Salvator Žitko**

- 14.20 Renato Podbersič ml.: Mihael Verne – sodelavec škofa Ravnikarja
- 14.40 Andreja Klasinc Škofljanec: Oporoka škofa Matevža Ravnikarja
- 15.00 Ivo Jevnikar: Škof Ravnikar v slovenski in italijanski historiografiji ter publicistiki
- 15.20–15.40 Razprava

Zaključek posveta

Po zaključku posveta bo možnost organiziranega obiska Ravnikarjevega groba na tržaškem pokopališču.

POVZETKI

Boris Golec

RODNO OKOLJE, ROD IN DRUŽINSKE RAZMERE ŠKOFA MATEVŽA RAVNIKARJA

Matevž Ravnikar (1776–1845) se je rodil na Vačah, v enem najmanjših kranjskih trgov, na starih kulturnih tleh s prazgodovinsko tradicijo in tako rekoč v središču današnje Slovenije. Simbolno je dejstvo, da je prav v letu 1776, ko je prišel na svet, datirano najstarejše znano slovensko besedilo z Vač.

Ni znano, da bi Ravnikar za razliko od generacijo mlajšega Antona Martina Slomška sam napisal kar koli o svoji mladosti, družini in rodu, je pa svoji okolici o tem pripovedoval. Dragocene podatke nam je v Ravnikarjevem življenjepisu sporočil njegov kaplan Jožef Kovačič, pozneje pa tudi daljni sorodnik Jernej Ravnikar, rojen v isti hiši kot škof, ki je med drugim edini neposredni vir za deklški priimek Ravnikarjeve matere.

O Ravnikarjevem rodu ni bilo doslej znanega tako rekoč ničesar, niti to, od kod so bili njegovi starši, ampak le njihuni imeni in da je bil edinec. Opozoriti kaže tudi na relativnost oznake Matevža Ravnikarja kot sina kmečkih staršev, saj na svet ni prišel v klasični kmečki družini. Čeprav je bil po socialnem položaju kmečki otrok in po pravnem podložniški, mu je zibelka tekla v trgu, dasiravno majhnem in ruralnem, njegov oče, ki se je poleg kmetovanja ukvarjal tudi s šivanjem, pa je imel status tržana.

Lavtarji, rod škofove matere, so v okolici Vač izpričani od konca 16. stoletja (več Lavtarjev je bilo svobodnikov), v trg pa so se priselili po letu 1614. Najstarejši identificirani prednik Matevža Ravnikarja na Vačah je bil njegov prapraded Urban Lavtar, prvič izpričan sredi 17. stoletja. Dedu Juriju Lavtarju (1704–1783), gospodarju oštata v trgu in godcu, ter babici Neži (ok. 1709–1775), katere izvora ni bilo mogoče ugotoviti, je od treh otrok ostala samo hči Neža (1738–1820), h kateri se je iz Mošenika v sosednji župniji Moravče priženil devet let mlajši Jurij

Ravnikar (1748–1841), sin gospodarja cele kmetije, podložne samostanu klaris v Mekinjah. Ravnikarjem je sicer v Mošeniku mogoče slediti od dvajsetih let 17. stoletja, ko se začenjajo moravške krstne matice.

Matevž Ravnikar je torej odraščal kot edinec s staršema in prvih sedem let z dedom po materini strani. Oče ga je brez materine vednosti odpeljal v šolo v Ljubljani na prigovarjanje in ob materialni pomoči kaplana Gregorja Štendlerja, ki se v literaturi dosledno pojavlja z napačnim imenom Jurij. Skrb za Matevževe ostarele starše je po spodletalem poskusu s tujim človekom kot prevzemnikom posesti leta 1810 prevzel Matevžev po poli bratranec iz Mošenika, ki je od Matevža kupil družinsko posest. Tako se je priimek Ravnikar nadaljeval pri hiši še več generacij, družina pa je dala še enega duhovnika.

Mati Matevža Ravnikarja je umrla leta 1820, očeta pa je sin vzel k sebi v Trst, kjer je umrl leta 1841 v 94. letu starosti. Tudi kot tržaško-koprski škof je Ravnikar ostajal tesno povezan z Vačami, predvsem kot dobrotnik rodnega trga, župnije in širšega sorodstva, zaradi česar ostaja vse do danes zasidran v kolektivnem spominu domačega okolja. Ne nazadnje je Vače in Vačane bogato obdaroval s svojo oporoko.

Bogdan Kolar SDB

MATEVŽ RAVNIKAR – ŠTUDENT IN UČITELJ V LJUBLJANI

Po izobraževanju v domačem kraju Vače, kjer mu je bil učitelj domači duhovnik, je Matevž Ravnikar svoje šolanje nadaljeval v Ljubljani. Končal je osnovno (nemško) šolo, šest let nadaljeval v latinski šoli (gimnazija, kjer je maturiral 1797), končal dveletni študij filozofije in po letu 1799 bil semeniščnik ljubljanske škofije ter študent na teološki šoli. V času obiskovanja filozofije je bil domači učitelj pri deželnem glavarju grofu Juriju Jakobu Hohenwartu. Pridobil si je odlično izobrazbo, znanje več jezikov in pokazal vrsto sposobnosti, ki so ga priporočale za delo na osrednjih škofijskih ustanovah. Štiriletni teološki študij je zaključil v treh letih (duhovniško posvečenje je prejel leta 1802) in se že pred koncem študija začel pripravljati na učiteljsko delo na isti šoli.

Teološka fakulteta, ki jo je konec leta 1791 obnovil ljubljanski nadškof metropolit Mihael Brigido, je imela premalo učiteljev in je bila v prvem obdobju odvisna od starejših in nadomestnih učiteljev ter prisiljena v improvizacije. Posebej se je pomanjkanje učiteljev čutilo pri katedri za dogmatično teologijo. Zato se je Ravnikar na spodbudo vodstva škofije in semenišča odločil za to področje. Bil je učitelj na teološki šoli od 1802 do 1827. Hkrati je bil od 1805 do 1817 učitelj verskih predmetov in nedeljski pridigar študentom na filozofski šoli, ki je pripravljala za nadaljnji študij, ki pa so ga morali opraviti v drugih študijskih središčih (najpogosteje na Dunaju). V Ljubljani je bilo mogoče do zaključka študirati le teologijo. Glede na študijski red so morali določene predmete poslušati vsi študentje, ne glede na smer, na katero so se spisali v nadaljevanju. V času Ilirskih provinc (1809–1813) je bil Ravnikar kancler Centralnih šol, takrat najvišje izobraževalne ustanove v novonastali državi, in se zavzemal za ustanovitev popolne univerze. Predaval je tudi filozofijo in biblične vede. Po obnovitvi avstrijske oblasti je bil večkrat imenovan za rektorja liceja in vodjo filozofske šole (do 1827). V njegovih nastopih so se kazale janzenistične ideje iz predhodnega obdobja, vendar ni pretiraval.

Med njegovimi študenti je bila vrsta mladih, ki so sredi 19. stoletja nosili največji delež pri slovenskem narodno-kulturnem in izobraževalnem razvoju. Izkušnja iz francoskega obdobja, ko je bil slovenski jezik enakovreden preostalim, je njega in njegove simpatizerje (med temi sta bila ugledna J. Kopitar in Ž. Zois) spodbudila, da so se zavzeli za ustanovitev katedre za slovenski jezik; ustanovljena je bila leta 1817. Postala je del teološkega študijskega programa. Predavanja so morali poslušati bogoslovci II. letnika, sledili so jim lahko študentje liceja. Za učitelja je bil izbran F. Metelko. Slovenska jezikovna kultura duhovščine in drugih izobražencev se je bistveno izboljšala. Izhajajoč iz učiteljske prakse je pripravil več učbenikov, ki so v naslednjih desetletjih služili za osnovne in nadaljevalne šole. V šolskih katalogih je začel uporabljati slovenska krajevna imena. Pomembnejše mesto je dal pedagoškemu predmetu in s tem pomagal pri izboljšanju delovanja izobraževalnih ustanov. V različnih vlogah, ki jih je opravljal v Ljubljani, se je leta 1816 zavzemal za to, da bi študij filozofije na liceju podaljšali na tri leta in da bi v Ljubljani ustanovili pravno fakulteto. Nobenega od teh ciljev mu ni uspelo uresničiti, ker so v Avstriji prevladale močne nemške centralistične silnice v upravi, ki so zapostavljale interese drugih narodov.

Matjaž Ambrožič

MATEVŽ RAVNIKAR – BOGOSLOVNI PROFESOR, RAVNATELJ SEMENIŠČA IN STOLNI KANONIK

Profesorska kariera Matevža Ravnikarja je bila razgibana. Najprej je bil slabe tri mesece suplent (od 1. novembra 1802), nato 24 let profesor dogmatike (25. februar 1803–23. april 1827), vmes pa profesor verouka na Filozofski fakulteti (1806–1817) in profesor pedagogike (1817) na Teološki fakulteti. Nadarjenost in marljivost sta botrovali zaupanju, ki ga je bil deležen pri nadškofu Mihaelu Brigidu, saj mu je **že** kot novomašniku poveril profesuro na Teološki fakulteti in rektorsko službo v Bogoslovnem semenišču, kar je brez primere v zgodovini ljubljanske nadškofije.

Ravnikar je poleg katehetske službe opravljal tudi naloge akademskega eksorhatorja (spodbudnika) za slušatelje filozofskih znanosti. Pri poučevanju dogmatike je uporabljal učbenik *Institutiones theologiae dogmaticae* Engelberta Klüpfla ter lastne spise, napisane na njegovi osnovi.

Pomanjkanje duhovnikov je bilo v ljubljanski nadškofiji v dobi trikratnih francoskih zasedb stalno. Semenišče je moralo plačevati letni davek pod grožnjo izvršbe z vojaškimi sredstvi. Semenišču Francozi niso priznavali statusa posebne lastnine. Imeli so ga za hišo, namenjeno vzgoji »teoloških kandidatov«. V njem so dopuščali bivanje 30 bogoslovcem in nekaterim slugom. V njem so stanovali tudi svetni stolniški sodelavci in škof s pisarno.

Škof Anton Kavčič je za vsak svoj korak zaprosil francosko oblast. Iz ohranjene dokumentacije je razvidno, da Ravnikar za časa Ilirskih provinc kot semeniški ravnatelj ni imel vidnejše vloge, saj je z oblastmi zlasti glede vojaškega nabora bogoslovcem komuniciral škof sam. Domnevno naj bi na Ravnikarjevo pobudo v bogoslovju začeli nastavljeni adjunkte, ki so bili študijski prefekti in profesorski pripravniki, pa tudi spirituale.

Med letoma 1816–1820 beležimo vrsto prošenj eksternistov za sprejem med kler in v semenišče. Za posamezne se je zavzel Ravnikar. Leta 1822 je bilo v Ljubljani 72 študentov teologije. Od teh jih je imelo streho v semenišču 53. Ravnikar je bil kot ravnatelj primoran skrbeti za vzdrževanje semeniške stavbe.

Šest zasebnih kanonikatov ljubljanskega stolnega kapitlja je bilo ustanovljenih postopno v letih 1704–1867[1893]. Sredi januarja 1817 je bil objavljen razpis za izpraznjen Lambergov kanonikat. Škofijski konzistorij je oblikoval listo, na kateri je bilo osem prosilcev. Patron grof Anton pl. Lamberg je 19. aprila 1817 ljubljanskemu škofu Avguštinu Gruberju v potrditev za novega kanonika predlagal Matevža Ravnikarja. Škof Gruber ga je potrdil in umestil na slovesnosti v ljubljanski stolnici 25. aprila 1817. Ravnikar je podpisal izpoved vere, s tem pa je pridobil vse pravice in dolžnosti stolnega kanonika (mesto v koru, glas v kapitlju, kanoniška obleka, insignije, dohodki itd.).

Ravnikar kot kanonik ni bil razpoznavno dejaven. V spisovnem gradivu ni ohranjen niti en sam njegov spis! Težišče njegove dejavnosti je bilo na profesuri in ravnateljstvu v Bogoslovnem semenišču. Zaradi novih službenih obveznosti se je Ravnikar 23. aprila 1827 odpovedal tudi mestu Lambergovega kanonika.

Za častne kanonike ljubljanskega stolnega kapitlja so bili običajno imenovani zaslužni župniki, dekani, profesorji in voditelji pomembnejših cerkvenih ustanov. Knezoškof Wolf je Ravnikarju podelil naziv častnega kanonika ob odhodu v Trst. Ohranil ga je do svoje smrti leta 1845.

Luka Vidmar

RAVNIKAR IN SLOVENSKI PREROD

Matevž Ravnikar je bil eden glavnih stebrov slovenskega jezika v Cerкви, šolstvu in kulturi na Kranjskem in v Avstrijskem primorju v prvi polovici 19. stoletja. Na njegova prizadevanja za emancipacijo slovenskega jezika je okrog leta 1810 ključno vplival vstop v krog barona Žige Zoisa, ki je vodil slovenski prerod. Tam je Ravnikarjevo delo usmerjal nekaj let mlajši Jernej Kopitar. Slavist, ki je bil do svojih sodelavcev običajno neusmiljeno kritičen, je imel za Ravnikarja skoraj same lepe besede. Prav Ravnikar je bil v drugem in tretjem desetletju 19. stoletja glavni izvrševalec Kopitarjevega programa slovenske kulture, ki je med drugim predvideval ustanovitev katedre za slovenski jezik, razvoj knjižnega jezika, temeljčnega na govorici kmetov in očiščenega germanizmov, reformo črkopisa,

nov prevod Svetega pisma, ki bi nadomestil izdajo iz let 1784–1802, ter produkcijo koristnih del za najširšo javnost – ljudstvo.

Ravnikar se je skupaj z Jakobom Zupanom najprej lotil novega prevoda Svetega pisma. Na začetku drugega desetletja je skoraj sam prevedel celotno pete-roknjižje, vendar do natisa ni prišlo. Po propadu Ilirskih provinc je z Zoisovo in Kopitarjevo podporo leta 1815 predlagal ustanovitev katedre za slovenski jezik v okviru bogoslovja na ljubljanskem liceju. Cesar Franc I. je predlog sprejel ter na Ravnikarjevo priporočilo leta 1817 za prvega profesorja slovenščine v Ljubljani imenoval njegovega učenca Franca Metelka. Poleg tega si je Ravnikar skupaj s Kopitarjem prizadeval za popolnoma slovensko osnovno šolo na Kranjskem in – manj uspešno – za reformo črkopisa. Po letu 1825 je, čeprav nekoliko zadržan, podprl Metelkovo reformo, ki je za specifične slovanske foneme nepraktično predlagala cirilske črke, leta 1833, po »abecedni vojni«, pa dokončno propadla.

Kopitarjev program, ki je dajal prednost književnosti za ljudstvo, ne visoki literaturi za višje sloje, je bil Ravnikarju blizu tudi zaradi osebnega prepričanja, da je velik del sočasnega evropskega leposlovja zasnovan kot »pripomoček za zrušitev prestolov in oltarjev«. Svoje moči je zato usmeril v prevajanje in prirejanje nabožnih in izobraževalnih del, predvsem za mladino. Njegovo najpomembnejše delo so *Sgodbe švetiga pišma sa mlade ljudi*, ki jih je prevedel po Christophu von Schmidu in objavil v štirih zvezkih v letih 1815–1817. Leta 1816 je priredil knjigi *Abezédnik sa shole na kmétih* in *Male povésti sa shole na kmétih*. Te in druge knjige so mu zaradi jezikovne natančnosti prinesle velik vpliv na druge nabožne pisce in pozneje celo naziv »oče slovenske proze«. Ravnikar se je po Kopitarjevih navodilih oprl na jezik slovenskih kmetov, črpal pa tudi iz besedišča in skladnje drugih slovanskih jezikov in stare cerkvene slovanščine.

Kopitarjev program sta po letu 1830 zavrnila Čop in Prešeren, ki sta se zavzemala za razvoj slovenske literature po zahodnoevropskih zgledih. V pesmih in pismih sta zato občasno zbudila tudi Ravnikarja, ki mu sicer nista odrekala velikih zaslug. Ravnikar, ki je bil tedaj že škof, se ni vključil v burne polemike med Čopovim in Kopitarjevim taborom v »abecedni vojni« in spopadu ob cenzuri *Krajnske čbelice*, saj se to ni ujemalo z njegovim značajem in ni pristajalo njegovemu položaju, poleg tega pa je bil zaposlen s povsem novim izzivom – uveljavljanjem slovenščine v tržaško-koprski škofiji.

**RAVNIKARJEV PRISPEVEK K OBLIKOVANJU
NORME KNJIŽNE SLOVENŠČINE**

Pobude za Ravnikarjevo preobrazbo Japljeve oz. Vodnikove norme knjižne slovenščine izvirajo iz Zoisovega kroga. Ravnikar je tam spoznal starosto Valentina Vodnika in vrstnike: Jerneja Kopitarja, Franca S. Metelka, Jakoba Zupana. Izobraženi teologi, večši tujih jezikov, tudi hebrejščine, so se zavedali usodnosti trenutka za obstoj in napredek materinščine za izobrazbo rojakov. Jezikovna preobrazba je bila predvidena v šoli (trivialke, nedeljske šole) in v Cerkvi. Na dva načina: s preoblikovanjem obstoječih nabožnih besedil, nastajanjem novih ter izobrazbo duhovnikov v materinščini (Stolica slovenskega jezika na ljubljanskem liceju, 1816).

Kopitar je z Dunaja (od 1808) usmerjal normativno prenavo kranjskega knjižnega jezika. V slovnici *Grammatik des Slavischen Sprache* (1808) je zapisal: »Mi vsi, ki pišemo slovensko, mislimo nemško«. Slovensko-nemško mestno govorico Ljubljane pa je označil kot »Kauderwelsch«. Zakaj? Kranjski pisni jezik in mestna govorica sta bila v skladnji in besedišču »prekrita« s tujimi prvinami. Kopitar se je zavedel miselnega nasilja nad materinščino, ki omejuje splošno razumljivost in govorljivost. Knjižno osnovo je nujno približati govorjenemu jeziku slovenskega podeželana (kmeta), ki ohranja izvirnost teh jezikovnih prvin.

Tovrstni Ravnikarjevi posegi v tedanji pisni jezik so že izpričani l. 1813 v Gollmayerjevem molitveniku *Sveta maša* (1783, 18 predelav do 1839), vsa razsežnost skladenjskih, besedotvornih in besednih preobrazb z izločitvijo, izmenjavo nemških adaptirank s slovenskim besedjem, je, skladno z njegovim rodnim govorom (Vače), dosledno izpeljana v *Zgodbah svetiga pisma za mlade ljudi* (1815–17), v prevodu knjige Kristofa Schmida.

Primerjava prevoda z izvirnikom razkriva Ravnikarjevo premišljeno tipologijo slovenjenja biblijskega sporočila. Kaže se v odkritju zakonitosti v skladenjskem in besediščnem sestavu slovenskega jezika:

a) Izločanje tujih prvin. Npr. določnega, nedoločnega člena, odvečnih osebni, svojilnih zaimkov, prislovov. Posledica: sprememba besednega reda.

b) Oblikovno-skladenjska pretvorba predložno-sklonskega sestava, sestava časov, naklonov, načina (trpno, tvorno, povratno dogajanje).

c) Pojavitev slovenskih »zatrlih prvin«: zaimenske naslonke, dvojina, opisni preteklik, prihodnjik, večpomenskost dovršnega sedanjika, delna izmenjava trpniškega izražanja s tvornim, onikanje kot pogovorna značilnost (*Ozhe fo djali*) itd.

V besedišču je izpričana dokaj dosledna izmenjava adaptirank: *Zisterne – vodnak, štirna; gréd – lojtra*. Govorno utrjene ohranja: *shlahta, verbati, kushniti*. Besedotvorna pretvorba nemških zložen, tudi imenskih zvez: *Kriegsher – vajvoda, Trauerkleid – rashovnik, ungemein schön – berhek*; odkrivanje slovenskih predponskih glagolov: *herausnehmen – isvlezhi; stellen sich ihm nach – poftopati sa njim*; nizanje sopomenk: *velbljudi ali kamele, suknja – plajsh, poparjen – pobit*; ekspresivna okrepitev pomenskih ustreznice in frazemi: *fie – baba, Waffer – Nil; je k' hishi pervlekel, pojdem pod Semlo, Laban je sa njim vshgal*; tudi večpomenskost in pomenski prenos besedja.

Ravnikar se v besedilu skladijsko-sporočevalno vse bolj sprošča. To kažejo vsebinska povzemanja, tudi krajsanje nemških zloženih povedi s polstavki (negovornimi deležji na *-oč, -vši* in nedoločniki) kot skladijskimi strnjevalci. Njihovo upravičenost utemeljuje funkcijsko-stilistično (se stavek lepo okrajša), tudi zgodovinsko-prostorsko (jezik sv. Cirila, drugih »Slovenov«). S tem nakaže razvojno-primerjalne vidike normiranja, ki so sredi 19. stoletja že poenoteni slovenski knjižni jezik usmerjali v arhaizacijo in slavizacijo.

Ravnikarjevo sistemsko ustrezno slovenjenje *Zgodb* je postalo praktični zgled sodobnikom (Fran Metelko, Jožef Burger, Janez Zalokar), kot »nova norma« naslednikom (Franc Veriti, Friderik Irenej Baraga), ki so tako slovenjeni, prečiščeni kranjski knjižni jezik že dvignili na zgledno raven.

Irena Orel

JEZIKOVNE POSODOBITVE V RAVNIKARJEVIH IZDAJAH NABOŽNIH IN ŠOLSKIH KNJIG

Matevž Ravnikar, koprsko-tržaški škof, nabožni pisatelj, šolnik, prevajalec, Zoisov osebni prijatelj, Kopitarjev somišljenik in uresničevalec njegove jezikovne

reformo, imenovan oče, začetnik oz. reformator slovenske proze, si v slovenskih prevodih in priredbah šolskih in nabožnih del v drugem desetletju 19. stoletja prizadeva za doslednejšo in enotnejšo pravopisno, glasoslovno, oblikoslovno podobo, delno še vezano na kranjsko jezikovno tradicijo pred splošnoslovensko reformo leta 1850, toda z večinskim izločenjem tujejezičnih prvin in vplivov na besedni in skladijski ravni.

Svoje jezikovne poglede pojasni v predgovorih k *Sveti maši* (1813, 1815, 1816) in *Zgodbam svetiga pisma za mlade ljudi* (1815–1817): razloži pogosto rabo naglasnih znamenj (»rese« oz. »vdarki«) za razločevanje kakovosti in količnosti samoglasnikov, kritično oceni slabo stanje (»kolobocjo«) kranjskega govornega jezika in se zavzema za čistejši jezik v leksiki in skladnji, tudi po vzgledu drugih Slovencev (npr. z rabo sedanjih in preteklih deležij po *Novem zakonu* Števana Küzmiča (1771)), in tako med prvimi poudari vseslovensko povezovalno vlogo jezika.

Ravnikarjeve izdaje knjig *Abecednik* in *Male povesti za šole na kmetih* (1816, 1826), *Perpomocik Boga prav spoznati* (1813, 1816), predvsem Gollmayerjeve priredbe (1783, 1803) Mesenguyjeve *Svete maše [...]* (1813, 1815, 1816) in *Kršanski katolški navuk* (1822) izkazujejo jezikovne izboljšave na vseh ravneh. V izdajah iz 1816:

- pravopisno zapolnjuje zev med glagolsko pripono in končnico *-o* v 3. osebi množine z *-j-* (*pravio - pravijo*);

- glasoslovno opušča narečne prvine, dokončno odpravi dolenske odraze, včasih so nenaglašeni samoglasniki ostali reducirani (*pridgarji, perpovedvati, verjem*), odpravlja protetični *v* pred vzglasnim *u-* (*učiti*), a ga leta 1822 ponovno vpelje; za palatalna *n* in *l* dosledno uveljavlja zapis *nj* in *lj* (razen v izglasju (*bol : boljši*), neosebni glagolskih oblikah (*ozdravlal, trpljenje, prestavlene*); *lj* uvede celo hiperkorektno namesto *l*: *ljuč, ljuna, mljin(ar), teljko, toljkaj*);

- v oblikoslovju upošteva povratnosvojlilne zaimke, naslonske in navezne oblike osebnih zaimkov, zamenjuje nedoločne oblike pridevnikov z določnimi;

- sistematično nadomešča nemške in druge prevzete besede, kalke »s pravimi slavénskimi deslíh po nektíríh krájíh že pozáblenimi besédami«, »ktíre lépi krájnski jèsik le kasé« (Predgovor k *Sveti maši* (1815)), redke ohranja (npr. *brumen, fajmešter, gnada, peršone*), v psalmih uvaja tudi novotvorbe (*klavšina* 'klavni dar', v *svihke iti* 'težave');

- v skladnji zamenjuje kalkirane strukture (v glagolski vezljivosti (*vsmiliti se čez koga – koga*), predložnih zvezah (*skozi Jezusa Kristusa – po Jezusu*), kljub izrecnemu navdušenju nad deležijskim polstavčnim krajšanjem stavkov v predgovorih (*bomo vžili telo in pili kri – vživši in pivši, perdeva – perdevaje*), jih v omenjenih knjigah redko uporabi (npr. *vzdignivši, djavši, gledši*), v *Zgodbah* pa so pogostejši; besednoredno v dvojezičnih izdajah *Abecednika* in *Malih povesti* ne sledi nemški predlogi, kasneje pa ponekod glagolsko obliko celó prestavlja na konec stavka. Medtem v prevodu psalmov iz hebrejščine ni večjih odstopanj.

Primerjava različnih izdaj pokaže, da je Ravnikar s svojimi jezikovnimi prizadevanji, zavzemanjem za uveljavitev slovenskega učnega jezika v šolah, sodelovanjem pri snovanju črkopisne reforme idr. po Kopitarjevih nazorih izpopolnjeval jezik svojih predhodnikov (Jurija Gollmayerja, Janeza Debevca) in bil z zglednim jezikom, ki so ga cenili tudi kasnejši jezikoslovci (Stanislav Škrabec, Fran Ramovš, Anton Breznik), v prvi polovici 19. stoletja vzor mlajšim piscem.

Stane Okoliš

RAVNIKARJEVI PREVODI IN PRIREDBE KNJIG ZA ŠOLSKO IN KATEHETSKO RABO

Matevž Ravnikar je hitro in uspešno zaključil šolanje, po prejemu mašniškega posvečenja (1802) pa je kot vodja semenišča tudi zelo hitro napredoval v profesorja dogmatike. Zgodaj je prevzel najbolj odgovorne službe v šolski upravi, v drugem delu plodovitega življenja pa tudi visoke cerkvene službe. Ker se je pri svojem delu, tudi na podlagi lastne izkušnje, dobro zavedal težav, ki so ovirale prizadevanje šolskih oblasti za boljšo versko vzgojo in razširitev osnovnega šolskega znanja, in je pri tem spoznal še ključne naloge Cerkve in države na vzgojno-izobraževalnem področju, se je posvetil tudi prevajanju katehetskikh in šolskih knjig v slovenski jezik. Za Vodnikom je bil dobro desetletje najvidnejši prevajalec knjig za šolsko in katehetsko rabo.

Pomankanje slovenskih učbenikov je poleg slabih stavbnih razmer, šibkosti deželnega šolskega sklada in nizkih prihodkov cerkovniške službe onemogočalo

hitrejši razvoj šolstva na Kranjskem že od izida prvega osnovnošolskega zakona (1774). Edlingova prevoda zakona in izvlečka metodne knjige (1777) sta bila jezikovno šibka, prav tako ni bil veliko boljši njegov izvleček velikega katekizma (1779), medtem ko je Blaž Kumerdej kot vodja ljubljanske normalke prevod učbenika Vodenja sa brati (1778) v več izdajah postopoma izboljšal. Kakovost Ravnikarjevih prevodov pod francosko zasedbo, predvsem pa po njihovem odhodu, izkazuje Valentin Vodnik, ki je svoje prevode za nazaj popravljajl po Ravnikarjevih vzorih. Njegova prizadevnost za uporabo lepega jezika je razvidna tako v samih prevodih kot tudi iz zapisov v predgovorih k posameznim delom. Načrtno je iz slovenskega jezika odstranjeval tujke in čistil besedišče z domačo ljudsko govorico. Bil je prepričan, da se v slovenskem jeziku lahko lepo izrazi vsa človekova občutja. Literarni jezik je v svojih delih postavil na temelj kmetove govorice.

Na Ravnikarjevo prevajalsko delo je vplivalo več prelomnih dogodkov, ki so razvoj šolstva na Kranjskem postavili na nove temelje. Tiskar Janez Retzer je bil leta 1804 izbran za uradnega založnika osnovnošolskih knjig, predvsem pa je bilo pomembno, da se v jeseni 1805 uveljavi Politična ustava nemških ljudskih šol, s katero je bilo osnovno šolstvo podrejeno škofijskemu konzistoriju. Škofijski kapitelj je dobil pravico, da je za škofijskega višjega šolskega nadzornika cesarju predlagal usposobljenega strokovnjaka za katehetska in pedagoška vprašanja. Dolgoročne posledice na tem področju je pustil tudi vladni odlok iz leta 1807, ki je določal, da ravnatelj normalke brezplačno predava katehetiko in pedagogiko študentom 4. letnika teološkega študija.

Po uveljavitvi nove šolske zakonodaje, ki je nadzor nad osnovnim šolstvom na srednji in nižji stopnji prenesla na cerkvene organe, je francoska šolska zakonodaja v Ilirskih provincah slovenščini pustila večji prostor. Spremembi sta vplivali na razvoj šolstva in na večje potrebe po učbenikih in katekizmih v slovenskem jeziku v obdobju, v katerem je bil Ravnikar s prevodi najbolj plodovit. Začasni civilni in vojaški gubernij v Iliriji je leta 1815 zahteval, da se nedeljske šole ustanovijo tudi tam, kjer rednih šol še ni bilo. Z odlokom Študijske dvorne komisije pa je bilo takrat tudi določeno, naj se v trivialnih šolah na Kranjskem poučuje v »kranjskem« jeziku, vendar naj se tudi učenje nemškega jezika ne zanemarja.

RAVNIKARJEV POZABLJEN PREVOD PENTATEVHA

Ravnikarjev prevod Pentatevha je nastal v obdobju med dvema katoliškima prevodoma Svetega pisma, Japljevim (1784–1802) in Wolfovim (1856–1859). Polstoletno obdobje med obema prevodoma so zaznamovali različni poskusi prevodov posameznih delov Stare in Nove zaveze ter velik napredek slovenskega knjižnega jezika. Prvi tak poskus je bil prav Ravnikarjev prevod prvega sklopa Stare zaveze, Peteroknjžja oz. Pentatevha, ki ni bil nikoli natisnjen. Da bi lahko razumeli razloge, zakaj je ta prevod, ki ga nekateri jezikoslovci označujejo kot odlično delo, ostal v rokopisu in ni bil nikoli natisnjen, v prvem delu referata razgrnemo okoliščine nastanka, predvsem stanje v Cerkvi na področju prevajanja Svetega pisma (na Slovenskem in širše), dotaknemo se še vprašanja avtorstva, točnega leta nastanka prevoda in hebrejskega izvirnika; v drugem delu pa stanja slovenskega jezika v tistem času in vpliva na Ravnikarjeve jezikovne nazore.

Cerkveno učiteljstvo je v prvi polovici 19. stoletja kot reakcijo na prevode Svetega pisma v narodne jezike iz izvirnih jezikov, ki so jih širile t. i. Svetopi-semske družbe, ter temeljno načelo protestantske reformacije (*sola Scriptura*) podčrtalo pomen Vulgate in dopuščalo le uradno odobrene katoliške prevode Svetega pisma, opremljene z opombami cerkvenih očetov in drugih katoliških učiteljev. Vzorčen primer takšnega prevoda je nemški prevod, ki ga je iz Vulgate prevedel in opremil z uvodi in opombami omenjeni Joseph Franz Allioli, potrdila pa papeža Pij VII. in Gregor XVI. Zaradi navedenih razlogov je že Japelj, glavni avtor prvega uradnega katoliškega prevoda, doživljal nasprotovanja, ki so bila (po njegovem mnenju) teološke narave; v njegovem prevodu so namreč mnogi zaradi zgledovanja po Dalmatinovi Bibliji prepoznali protestantske in janzenistične zamisli. Vprašanje, zakaj Ravnikarjev prevod ni bil natisnjen, v članku zato postavimo v kontekst spopadov med različnimi strujami znotraj slovenskega katoliškega gibanja, v tem primeru med janzenisti in njihovimi nasprotniki. Pri tem ne obravnavamo politično-verskih bojov, temveč različno pojmovanje pomena Svetega pisma. Janzenisti so želeli, da bi postalo Sveto pismo ljudska knjiga brez uvodov in (vsebinskih) opomb.

Pisemska korespondenca med Kopitarjem in Zoisovim krogom nam poda še en zanimiv razlog za zavlačevanje natisa Biblije – pričakovanje Kopitarjeve prapropisne reforme slovenskega knjižnega jezika, ki se je uresničila šele z Metelkovo slovnico leta 1825 in končala s prepovedjo metelčice leta 1833. Še posebej v drugi rokopisni verziji Ravnikarjevega prevoda Prve Mojzesove knjige je viden velik vpliv Kopitarjevih jezikovnih nazorov. V primerjavi s prvo verzijo rokopisa je vidno zamenjevanje germanizmov (firmament – terd, požegna – blagoslovla), pisanje e-jevskega odraza za nenaglašeni jat (svitloba – svetloba), izglasni -u je zapisan samo še z -o (taku – tako), rabil je skladijske strnjevalce (vekši luč, de gospoduje čez dan – velikeji luč dan gospodarit; vse zelša, ki seme zadelujejo – vse seme delajoče zeli), ohranjal dvojino (jim reče – jima reče), izginil pa je tudi predložni roditelj (vode od lazijoče živali – po vodi lazijoče živali).

Irena Avsenik Nabergoj

SEMANTIČNO POLJE LJUBEZNI V IZVIRNIKU IN V RAVNIKARJEVEM PREVODU PETE MOJZESOVE KNJIGE

Prispevek predstavlja eno prvih analiz jezika in sloga v Peteroknjižju in Pavlovih pismih Matevža Ravnikarja (1776, Vače – 1845, Trst), ki doslej še niso bila deležna znanstvene obravnave, čeprav so rokopisno zapuščino Peteroknjižja v svojih literarnozgodovinskih pregledih omenjali že starejši literarni zgodovinarji France Kidrič, Lino Legiša, Jože Pogačnik idr. Celostna predstavitev dela Matevža Ravnikarja kot ene najvidnejših slovenskih in s slovenskim prostorom povezanih osebnosti v njegovem času je vključena tudi v *Slovenski biografski leksikon*, ki v razširjenih opisih predstavlja najvidnejše slovenske in s slovenskim prostorom povezane osebnosti iz vseh zgodovinskih obdobj vse do danes.

Namen prispevka je ugotoviti, kako je Matevž Ravnikar v Peti Mojzesovi knjigi (Devteronomij) svojega prevoda Pentatevha, ki je ostal v rokopisu, prevajal besedišče in slog odlomkov, ki uporabljajo hebrejsko semantično polje leksema »ljubezen«. Ugotavljali bomo, s katerimi leksemi se povezuje pojem ljubezni, kot npr. z leksemom »strahu«. Zanima nas, kako terminologijo navideznega

protislovja med ljubeznijo in strahom predstavljajo izvirno hebrejsko besedilo, najvplivnejši antični grški prevod Svetega pisma (Septuaginta) in Hieronimova latinska Vulgata ter kakšne prevodne rešitve glede besedišča in sloga nam kaže Ravnikarjev prevod. S primerjalno analizo bomo ugotavljali podobnosti in razlike med Ravnikarjevim prevodom in Japljevimi prevodnimi rešitvami ter rešitvami dveh zadnjih prevodov Svetega pisma glede rabe besedišča, oblike paralelizma in paranetičnega sloga v izvirnem besedilu.

Analiza leksikalnih in semantičnih polj pojmov »ljubiti« in »bati se« kaže razloge za komplementarno, torej ne izključujoče dojemanje pravih in navideznih nasprotij v specifičnem kontekstu pareneze v Devteronomiju. Povezovanje leksemov »ljubezni« in »strahu« kaže, da je namen izvirnega besedila celosten poskus opredelitve Izraelovega popolnega odnosa do Boga. Osrednja leksema, »ljubezen« in »strah«, se v Stari zavezi običajno ne pojavljata skupaj oz. komplementarno. Povezovanje obeh pojmov v 5 Mz 5–11 kaže, da se »ljubezen« in »strah« pravzaprav ne izključujeta, ampak se dopolnjujeta, tako da ljubezen preprečuje delovanje »strahu« v dobesednem pomenu in mu daje vzvišeni simbolni pomen strahospoštovanja.

Primerjava med hebrejskim izvirnikom in prevodi bo pokazala, v katero smer hermenevtike kaže izbira leksemov v prevodnem jeziku glede na stopnjo zvestobe v prevajanju semantičnih polj in sloga izvirnika, ki ga je treba upoštevati kot primarni kontekst besedila. Parenetični slog Devteronomija pa omogoča tudi bolj zanesljivo sodbo o vprašanju, ali imata leksema »ljubiti« in »bati se« zgolj kognitivno ali morda komplementarno kognitivno in afektivno vlogo. Na podlagi besedišča in sloga besedil bomo skušali ugotoviti, kakšna je vloga čustev za razumevanje ljubezni v Peti Mojzesovi knjigi. Zanimalo nas bo, ali je ljubezen do Boga omejena zgolj na poslušnost oz. na brezčustveno različico zvestobe, ali pa so čustva dejansko njen sestavni del, kar pomeni, da je čustveno ljubeč odziv na Boga temeljnega pomena za ustrezen odnos z Bogom. Končno bomo semantična polja ljubezni v Devteronomiju primerjali z aktualizacijo v Pavlovih pismih v grškem izvirniku, latinski Vulgati, Ravnikarjevem rokopisnem prevodu Pavlovih pisem in zadnjih dveh slovenskih prevodih Svetega pisma. Primerjave bodo razkrile velik pomen Ravnikarjevega dela v njegovem času, ko je slovenski jezik potreboval močne pobude duhovno in kulturno zavzetih posameznikov v prizadevanjih za nadaljnji razvoj oz. prerod slovenskega jezika in kulture.

RAVNIKAJEV PREVOD SPOKORNIH PSALMOV IZ HEBREJŠČINE

Matevž Ravnikar je v molitveniku *Šveta mašha ino keršhansko premišhlovanje is Švetiga pišma sa vřak dan meřza, tudi druge lepe molitve* (Ljubljana 1813) prevedel sedem spokornih psalmov iz hebrejščine, kar najdemo v molitveniku na strani 288 pod naslovom: »Sédem psalmov od pokóre. Is hebréjskiga prestávleni.«

Za prevod psalmov iz hebrejščine je škof Ravnikar moral imeti pred seboj hebrejsko Biblijo. V njegovem času je obstajala *Biblia Rabbinica* (Mikraot Gedolot), ki jo je v letih 1524/25 v Benetkah natisnil Daniel Bomberg. Ta je bila v uporabi vse do leta 1937, ko je izšla Kittlova *Biblia Hebraica*, zato utemeljeno predpostavljamo, da je imel pred očmi to izdajo Svetega pisma. Kar zadeva psalme, so razlike s sodobno izdajo minimalne in so bolj prisotne pri oznakah za petje kot pri samih hebrejskih besedah. *Biblia Rabbinica* in sodobna *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1966/76) imata v primeru spokornih psalmov samo eno *mater lectionis* razlike, kar kaže na uporabo podobnih rokopisov iz Ben Asherjeve družine besedil. Pri naši primerjavi smo zato uporabljali sodobno izdajo, ki temelji na Kodeksu iz Leningrada iz leta 1008/09.

Posebnost Ravnikarjevega prevoda je uporaba besede Bog, kjer imamo v hebrejščini tetragram JHVH, ki označuje Božje ime. Judje Božjega imena ne izgovarjajo in na njegovem mestu uporabljajo izraz Adonaj, »Gospod« ali Šem, »Ime.« V sodobnem Svetem pismu, kot je npr. *Slovenski standardni prevod* ali *Jeruzalemska izdaja* se to ime prevaja z »GOSPOD.«

Ravnikar pospremi vsak psalm s kratkim opisom, medtem ko izpusti hebrejske naslove psalmov. Vsem spokornim psalmom je skupno obžalovanje grehov, ki jih je naredil posameznik ali ljudstvo. V nekaterih psalmih igra glavno vlogo David, ki obžaluje svoje grehe (Ps 6; 38; 51) ali premišljuje srečo tistih, ki jim je greh odpuščen (Ps 32). Za Ps 102 verjame, da ga je napisal prerok ob koncu babilonske sužnosti. Pri Ps 130 se ne ukvarja s problemom avtorstva, Ps 143 pa naj bi napisal David na begu pred sinom Absalomom.

Pri pregledu prevoda lahko opazimo, da Ravnikar ponekod reproducira hebrejsko osnovo (npr. לִמְדוּ, »modriti«), drugod se odmakne od hebrejščine in prevaja po smislu (npr. רֵשֶׁת, »život«). Zelo je pozoren na bralca, saj psalme pospremi z

opombami, kjer dodatno razjasni pomen določenih izrazov. Tako npr. v Ps 32,2 pravi, da »molčal« pomeni »v sebi tiščal grehe in pokoro odlašal«. Tudi ugotovitev »zakaj moji sovražniki so živi« (Ps 38,20) razlaga, da »David imenuje sebe hromo ovco, svoje sovražnike pa žive, čvrste, zdrave in trdne.« Tako pomaga bralcu, da si ustvari še bolj natančno sliko tega, kar je svetopisemski avtor želel povedati.

Podobno kot je v hebrejščini želja po raznolikosti, tudi Ravnikar prevaja enake hebrejske besede s sopomenkami, kjer je to možno. Ponekod pa ima rešitve, ki niso najbolj natančne: tako v Ps 51,1 prevaja besedo מִלּוּד z »milost«. Res je, da gre za besedo, ki nima ustreznice v naših jezikih, pomeni pa bolj »dobroto, ljubezen,« kot »milost«, saj je slednji izraz rezerviran za besedo חַנּוּן. Tudi samostalnik עֲוֹן ne pomeni »krivice«, ampak »krivdo«. (Ps 38,5) Na splošno pa lahko rečemo, da Ravnikarjev prevod sledi hebrejskemu originalu.

Marjan Turnšek

RAVNIKARJEVA TEOLOŠKA IN PASTORALNA USMERJENOST

Tržaško-koprski škof Matevž Ravnikar je vsekakor markantna osebnost v slovenski zgodovini 19. stoletja. Živel in deloval je v prelomnem obdobju ob koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja. To obdobje zajema tudi čas pesnika Franceca Prešerna in lavantinskega duhovnika, kasnejšega škofa, bl. Antona Martina Slomška; pa tudi Vodnika ter drugih pomembnih mož slovenskega jezika v za slovenski jezik izredno pomembnem obdobju. Tudi zato ne čudi, da se je Ravnikar najbolj zaznavno zasidral in plodno deloval na področju slovenskega jezikovnega dogajanja njegovega časa.

Vendar pa ni zanemarljiv tudi njegov prispevek k poglobljanju verskega življenja slovenskega življa. Kot duhovnik in profesor dogmatike je bil predvsem dejaven na pedagoškem področju (ljubljsko obdobje). To obdobje je bilo s pastoralnega vidika zaznamovano z njegovim prevajalskim delom zlasti za mladiho. S svojimi prevodi svetopisemsko obarvanih besedil (starozavezne svetopisemske zgodbe) in del z vsebino katoliškega verskega nauka (katekizem, o sveti maši) je dajal mladim in staršem v roke pomembno orodje za versko vzgojo ter

za rast v duhovnem življenju mladih in odraslih v materinem jeziku. Ker pa je opravljal tudi različne službe v cerkveni hierarhiji, je bil vpliv njegove teološke in pastoralne usmeritve in delovanja gotovo tudi širši.

V razpravi želimo najprej poglobiti poznavanje Ravnikarjeve teološke usmeritve znotraj teoloških tokov v Evropi njegovega tozadevno razgibanega 19. stoletja. Z raziskavo odkrivamo, kako se je znašel med obema skrajnostma: prve, ki je težila nazaj v srednjeveško (neo)sholastično jasnost; in druge, ki je želela nadaljevati prosvetljsko racionalistično smer. Vmes pa je bilo še veliko odtenkov in stopenj. Naprej skušamo odkriti, kako je iskal svoje mesto med rimsko, tübinsko, münchenško in dunajsko teološko šolo, med katerimi je vsaka imela svoje smernice in tendence pa tudi vpliv preko svojih vodilnih teologov. Jasneje spoznati Ravnikarjevo teološko usmeritev ima svoj pomen, saj je nedvomno vplivala tudi na njegovo najprej aktivno pedagoško delovanje, nato pa na pastoralno delovanje v vlogi duhovnika, profesorja dogmatike ter na zadnje kot prvega pastirja združene tržaško-koprske škofije.

Združene škofije ni prejel v dobrem stanju. Razmere v njej niso bile zavirljive: pomanjkanje zaradi vojn je bilo očitno; več časa trajajoča izpraznjenost škofovskega sedeža pa tudi ni pripomogla k lažji obnovi. Še posebej se je poznala in bila očitna dokaj teološko in duhovno šibka vzgoja mladih duhovnikov, kar se je odražalo tudi v življenju župnijskih občestev. Nenazadnje je vredno preveriti ali drži oznaka, na katero večkrat naletimo, da je bil Ravnikar bolj strogo janzenistično usmerjen; zanima pa nas tudi, koliko je bil jožefinistično uradniški, saj je nenazadnje deloval tudi v službah, ki so spadale pod civilno oblast.

Ob vsem tem nas zanima tudi njegov slovenski teološki jezik, saj je bil čas njegovega delovanja tudi čas pomembnega oblikovanja slovenskega teološkega jezika. Zaradi pomanjkanja Ravnikarjevih izvirnih del, se naslanjamo predvsem na njegove prevode del z versko vsebino iz nemškega jezika. Ker je ustvarjal v istem obdobju kot Vodnik, je zanimiva primerjava med njunimi teološkimi in verskimi izrazi, ki sta jih uporabljala.

**RAZLOGI ZA RAVNIKARJEVO POSVETITEV ZA
TRŽAŠKO-KOPRSKEGA ŠKOFA V LJUBLJANSKI STOLNICI**

Pobuda za pisanje tega prispevka je bila preprosta ugotovitev, da je bil Matevž Ravnikar za tržaško-koprskega škofa posvečen v Ljubljani. Zaradi "nenavadnega" kraja posvečenja in upanja, da naj bi v Ljubljani in v Trstu obstajalo nekaj več gradiva o samem dogodku škofovskega posvečenja v ljubljanski stolnici, je bilo prvotno mišljeno, da bi bil glavni poudarek ravno na dogodku posvečenja. A po iskanju gradiva smo ugotovili, da je v resnici malo dokumentov, ki poročajo o tej slovesnosti. Potrkali smo na vrata mnogih ustanov v Sloveniji, od arhivov do knjižnic ter župnij, a do sedaj se ni našlo ne kronike ljubljanske stolne župnije iz tega obdobja ne kakšnega posebnega poročila v dokumentih drugih župnij. Isto velja za gradivo tržaške provenience.

Tako je postopoma dozorela odločitev, da se bolj osredotočimo na iskanje možnih odgovorov na naslednja vprašanja: Kakšni so razlogi, da je od cesarjevega imenovanja za škofa, to je 18. septembra 1830, prišlo do posvečenja komaj 18. decembra 1831? Ali se lahko še kaj ugotovi, zakaj je za posvečenje tržaško-koprskega škofa prišlo do izbire mesta Ljubljana, ljubljanske stolnice in ljubljanskega škofa? Ali obstaja kakšen morebitni dokaz, ki bi lahko potrdil udeležbo kakega predstavnika iz Trsta v Ljubljani? Kljub temu, da je najbrž več tistega, kar ni bilo možno ugotoviti, kot tistega, kar se je lahko, poskušamo dati kakšen odgovor. Na koncu omenjamo tudi Ravnikarjevo intronizacijo v Trstu, 15. januarja 1832, in v Kopru, 5. februarja 1832. Pri vsem tem velja poudariti, da se v prispevku ne dotikamo postopka »imenovanja« Ravnikarja za tržaško-koprsko škofa. O tem so že in bodo morda še lahko prispevali drugi spoštovani kolegi, ki bolj podrobno raziskujejo gradivo na Dunaju. Ob ugotovitvi, da je bilo leta 1921 gradivo arhiva Dunajske nunciature (od začetkov do leta 1880) preneseno v Vatikanski arhiv, smo se rajši posvetili iskanju morebitnega koristnega gradiva v Apostolskem vatikanskem arhivu, medtem ko v Zgodovinskem arhivu Vatikanskega državnega tajništva, žal, ni bilo najti gradiva o Ravnikarju, razen potrditve podatka, da je bila njegova prekonizacija na tajnem konzistorju papeža Gregorija XVI. 30. septembra 1831.

V prispevku so tako upoštevani nekateri dokumenti različnega izvora iz obdobja, ki sledi imenovanju Ravnikarja za tržaško-koprskega škofa do njegove posvetitve v ljubljanski stolnici, s poudarkom na leto 1831. Med razlogi, ki so vplivali na upočasnitev postopka Ravnikarjeve javne prekonizacije, in s tem tudi njegove posvetitve, je treba upoštevati pomembne mednarodne okoliščine, kot so smrt papeža Pija VIII. 30. novembra 1830 in postopek izvolitve naslednika. Hkrati je bil to čas napete politične situacije z revolucijami v Evropi ter izbruh epidemija kolere. Pri vsem tem vsebuje članek koristna navodila o obstoju zanimivega gradiva, ki je povezano s škofom Ravnikarjem, in ga je bilo možno evidentirati v različnih ustanovah v Sloveniji in zunaj nje.

Igor Grdina

OD MODERNIZACIJSKIH REFORM PREK REVOLUCIJE DO NAVIDEZNE RESTAVRACIJE

Matevž Ravnikar (1776–1845) je živel v razgibanem obdobju modernizacijskih reform, prvega revolucijskega vala v Evropi ter stabilizacije po propadu Napoleonovega prvega Francoskega cesarstva. Njegovo mladost je zaznamovala državno dirigirana modernizacija, ki je imela sprva prakticistični (terezijanska doba), nato pa razsvetljenski temelj (desetletje samostojne vlade Jožefa II.). Izbruh francoske revolucije je iz habsburške monarhije naredil jedrno silo stare Evrope, čeprav je bila po svoji ureditvi v mnogočem bližja nasprotnici Franciji kakor zaveznici Rusiji.

Napoleonski režim, ki je bil nestabilna sinteza revolucije in monarhičnega principa, je tudi slovenski prostor utiril v sfere radikalnih sprememb. Restavracija, ki je sledila, ni pomenila obnovitve starega režima, temveč iskanje reda pod konservativnimi ozvezdji: evropski kongresni sistem, ki naj bi ga utrdila svojevrstna permanentna koalicija (Sveta aliansa), ni bil popolnoma negiben. V habsburški monarhiji se je to pokazalo zlasti po smrti cesarja Franca I., ko je tudi v notranji politiki prišlo do popuščanja Metternichovega absolutizma in prevlade principa ravnotežja nad konceptom monolitnega reda policijske države. V

zunanjji politiki je spremembo naznanilo sprejemanje rezultatov male francoske revolucije leta 1830.

Matevž Ravnikar je imel v javnem življenju vidno vlogo že v času francoske Ilirije, ki je bila dežela pritiklina prvega Francoskega cesarstva. Njegov vpliv se je potem samo še večal ter dosegel vrhunec v času, ko je bil škof v Trstu. Za Slovence in širšo okolico je bil pomemben ne samo kot zgleden nadpastir, temveč tudi kot literat; neposredna izkušnja s knjižnim delom v materinščini mu je omogočila zavzeti realistična stališča pri slovstvenih vprašanjih. Ker je tedaj šola dejansko postajala ustanova za vse in vsakogar, je bilo to še posebej pomembno; odločitve o pisavi in slovnici niso več zadevale samo elite, temveč celoten javni prostor. Nedvomno gre ugodnost prosvetnih razmer v Avstrijsko-Ilirskem primorju v času cesarskega namestnika Stadiona pripisati škofu Ravnikarju.

Salvator Žitko

TRŽAŠKO-KOPRSKA ŠKOFIJA IN NJEN ODNOS MED MESTOM TRST IN ŠKOFIJO V ČASU RAVNIKARJEVEGA DELOVANJA

Z dokončno združitvijo koprskе škofije s tržaško v času papeža Pija VIII., leta 1830, so se meje nove škofije raztezale globoko v Istro, in sicer od Voloskega pa tja do Novigrada ob zahodni istrski obali, na severovzhodu pa od Trsta prek Tomaja do Hrušice in vzhodne Istre.

Trst je v tem obdobju postajal pomembno pristaniško mesto in emporij s številnim meščanskim slojem bogatih kapitalistov, katerih interesi so bili razpeti med trgovino, zavarovalništvom, ladjedelništvom in gradbeništvo. Buržoazija ni zanemarjala vlaganj v nepremičnine, čeprav zunanja podoba Trsta takrat še ni kazala monumentalnega videza kot kasneje ob koncu 19. stoletja. Sicer pa je imelo življenje v Trstu značilnosti mesta, ki je bilo v tistem času še tolerantno in neobremenjeno s političnimi strastmi in nacionalnimi težnjami, čeprav sta se od vzpostavitve restavracije po letu 1814/15 že čutila spopad med nosilcem italijanskega municipalizma in avtonomizma Domenicom Rossettijem in člani okoli društva Minerva na eni, ter avstrijskimi oblastmi in nemškimi centralističnimi težnjami na drugi strani.

V Trst so se začasno ali za stalno naseljevale mnoge rodbine z območja Lombardije, Veneta in Furlanije, med katerimi je imelo politično dogajanje na Apeninskem polotoku velik odmev. Toda v tržaškem empiriju so bivali tudi mnogi doseljenci iz srednjeevropskih dežel, kakor tudi iz slovanskih dežel, ravno tako ne smemo pozabiti na trgovske kolonije oziroma diaspore, ki so pripadale narodom različnih veroizpovedi, od protestantov do pravoslavnih Grkov in Srbov, pri tem pa je pomembno vlogo igrala zlasti tržaška škofija.

Znotraj škofije so prevladovale srednje in manjše župnije s tendenco po zmanjševanju števila velikih in naraščanju števila manjših župnij, v čemer vidimo tudi tendenco slovenskih škofov, da bi pri svojem pastirskem delovanju prek manjših cerkvenih upravnih enot vzpostavili tesnejši stik s slovenskim in hrvaškim prebivalstvom in mu nudili podporo.

Vzrok, da je cesar Franc I. po letu 1830 Svetemu sedežu v Rimu za tržaško-koprsko škofijo predlagal pretežno škofove slovanskega rodu, je bil prav gotovo politične narave, saj se zaradi naraščajočega italijanskega nacionalizma niso mogli zanesti na škofove italijanskega porekla, obenem pa so razen mestnih središč večino prebivalstva v škofiji sestavljali tržaški in istrski Slovenci ter Hrvati. Prvemu slovenskemu škofu Matevžu Ravnikarju, ki je sedež v Trstu zasedel 15. januarja 1832 in je mnogo prispeval k duhovnemu napredku v svoji škofiji, zlasti pa na področju osnovnega šolstva, kjer je kar nekaj let sodeloval s c. k. namestnikom v Trstu grofom Stadionom, je sledil dr. Jernej (Bartolomej) Legat.

V Trstu so že v času škofa Ravnikarja osnovali založbo šolskih knjig, ki jih je financiral pokrajinski šolski sklad, s tem pa se je postopno dvigovala tudi izobrazbena raven slovenskega in hrvaškega življa v Avstrijskem primorju. Po Ravnikarjevi zaslugi je prišlo tudi do precejšnjega priliva kranjske duhovščine na območje Trsta, ki je dobival značaj multietničnega, multikulturnega in multireligioznega središča, kar je sčasoma vodilo do nasprotij in mednacionalnih napetosti med škofijo in mestnimi oblastmi.

JAVNO ŠOLSTVO V TRŽAŠKO-KOPRSKI ŠKOFIJI V LETIH RAVNIKARJEVEGA ŠKOFOVANJA

Ko je bil kmalu po preureditvi škofijskih meja v letih 1828–1830 M. Ravnikar imenovan za škofa združenih tržaške in koprške škofije, je dobro poznal krajevno stvarnost, saj je bil nekaj let (1827–1831) pri Tržaškem guberniju svetnik za cerkvena in šolska vprašanja. V tistem času je nadzorstvo nad šolstvom avstrijska država zaupala Cerkvi, pri čemer je treba upoštevati tudi osrednjo vlogo, ki je bila v okviru izobraževalnega sistema priznana verskemu pouku. Škof je to nadzorstvo opravljal s pomočjo konzistorija in mreže šolskih nadzornikov. Pri tem si je prizadeval, da bi izboljšal učinkovitost javnega šolstva, ki je v tistem času bila še nezadostna tako glede šolskega obiska kot glede rezultatov. Po tedanji zakonodaji je šoloobveznost zadevala starostno obdobje med 6 in 14 letom. Zelo šibek je bil šolski obisk zlasti v nedeljskih šolah. Na splošno so z raznih strani prihajali pozivi k ustanovitvi novih šol, posebno v mestih. Seveda pa so bili ti pozivi podvrženi natančnemu preverjanju. Šolski nadzorniki so med svojimi obiski redno jemali pod drobnogled stanje šolskih poslopij, ki niso bila vedno primerna, ter vzgojno osebje, ki ni bilo vedno na nivoju. Iz njihovih poročil izhaja, da so pri svojem delu naleteli tako na vzorno urejene kot na zanemarjene šole. Ob javnih so delovale tudi šole, ki so jih upravljali zasebni učitelji, ob njih pa še zasebni vrtci za najmlajše otroke, ki niso bili še šoloobvezni; te dejavnosti sta budno spremljala tako škofijski konzistorij kot civilna oblast.

Raznolikost teritorija novoustanovljene škofije se seveda odraža tudi na šolskem sistemu. Trst je bilo pristaniško mesto v polnem razmahu. V njem so ob katoliški bile prisotne tudi druge verske skupnosti, ki so imele lastne šole. Povsem drugačen je bil položaj v tržaški okolici, za katero je bil značilen skupen manjših kmečkih naselij, spet drugačne značilnosti je imela Istra. Posebne pozornosti je bila deležna jezikovna raznolikost teritorija, ki se je prav tako odražala v šolstvu. V mestih je prevladovala težnja, da se skladno z državno zakonodajo da prednost nemščini, a na splošno sta v šolah sobivala dva jezika, pri čemer so izbirali med nemščino, italijanščino, slovenščino in hrvaščino, pač

z ozirom na jezik teritorija. Posebno v istrskih mestih je poučevanje nemščine naletelo na precejšnje težave.

V tem okviru je od leta 1841 dalje v šolski sistem Primorja posegal tržaški guverner Stadion, ki je vztrajno poudarjal, da mora šolski sistem postati učinkovitejši. Pri tem je priznaval pomembno vlogo duhovščine pri poučevanju in jo je zato pozival, naj na primeren način opravlja nalogo, h kateri je poklicana. Poudarjal je dalje, naj se šolam dodelijo primerna poslopja, na osnovnih šolah pa naj poučevanje poteka v maternem jeziku učencev. Ta Stadionova zahteva je imela različne posledice, in to zlasti v mestu Trst, kjer je Magistrat kot učni jezik v glavnem uvažal italijanščino. Spomniti je vsekakor potrebno, da je bil po državni določbi učni jezik srednjega šolstva nemški. Gimnaziji (tista v Kopru, ki so jo leta 1842 premestili v Trst, in tista v Pazinu) sta sledili tej direktivi, kar pomeni, da so morale osnovne šole vsekakor zagotoviti osnovno znanje nemščine, če naj bi otrokom omogočale, da so se vpisali na srednjo šolo.

Liliana Ferrari

PROTOKOL TRŽAŠKO-KOPRSKEGA ŠKOFIJSKEGA ORDINARIATA V LETIH 1831–1845

Za obdobje Ravnikarjevega škofovanja obsega protokol tržaškega ordinariata 15 debelih knjig. Gre za register korespondence, to se pravi dospelih in odposlanih dopisov, ki jih hrani škofijski arhiv v Trstu. Pregled omenjenih registrov omogoča celosten pogled na smernice, ki so vodile Ravnikarja pri upravljanju škofije, predstavlja pa tudi koristno osnovo za nadaljnja raziskovanja v tem in v drugih arhivih. Protokol tržaškega ordinariata pa je tudi sam po sebi vir, vreden natančnega preučevanja, in to zlasti zato, ker so zapisom dodani registri njihove vsebine. Gre za gradivo, katerega obseg se med letoma 1831 in 1845 večja iz leta v leto. Dopisovanje med ordinariatom in posameznimi dušnopastirskimi postojankami, večkrat tudi s posredovanjem dekanatov, postaja s časom vedno bolj gosto. Priča smo nekakšni permanentni vizitaciji, ki jo škof opravlja na daljavo in med katero v luči cerkvenega prava in državnih zakonov preverja vse, tudi najmanjše

podrobnosti. Upravljanje škofije in cerkvena politika vlade se tako tesno prepletata, da je zelo težko ugotoviti, kolikšen je bil pri vodenju škofije Ravnikarjev osebni doprinos. Ni pa to povsem nemogoče, in to zaradi premišljene izbire, ki je narekovala, da se vsaka stvar zabeleži v pisni obliki.

Miha Šimac

RAVNIKARJEV POGLED NA STANJE V ŠKOFIJI V LUČI VIZITACIJ

Cesar Franc I. Habsburško-Lotarinški (1768–1835) je 18. septembra 1830 za tržaško-koprskega škofa imenoval Matevža Ravnikarja (1776–1845), dotodanjega tržaškega gubernijskega svetnika. Papež Gregor XVI. (1831–1846) je Ravnikarja za tržaško-koprskega škofa potrdil 30. septembra 1831, Ravnikar pa je bil slovesno umeščen v tržaški stolnici sv. Justa 15. januarja 1832. Po podatkih iz cerkvenega šematizma izvemo, da je bila sama škofija razdeljena na 15 dekanatov, znotraj katerih je delovalo v različnih zaupanih jim službah 334 dušnih pastirjev. Število vključuje tako preproste kaplane in vikarje, kakor tudi katedralne (stolne) in konkatedralne kanonike v Trstu in Kopru ter druge beneficiate, ki so delovali v Gospodovem vinogradu. Duhovnikom je bila zaupana skrb za dušni blagor 187.623 oseb, katerih največji del je prebival v tržaški dekaniji (54.950 duš), druga najštevilčnejša dekanija pa je bila dekanija Kastav, v kateri je živelo 18.361 duš.

Ob Ravnikarjevem prihodu v Trst so bile razmere v novi tržaško-koprski škofiji dokaj slabe. Vzrok za to so biografi iskali v večletnih Napoleonovih vojnah, slabih letinah, lakoti, ki je pestila ljudi, zlasti pa v tem, da ne v Trstu in ne v Kopru kar nekaj let pred združitvijo v novo škofijo niso imeli rezidencialnega škofa. Novi tržaško-koprski škof Ravnikar se je, kakor poročajo biografi, z veliko energije lotil dela, obiskoval župnije, skušal gmotno pomagati svojim sobratom duhovnikom ter se trudil za vzgojo klera in vernega ljudstva. To službo je opravljal skorajda 14 let in v tem času večkrat vizitiral župnije svoje ozemeljsko precej obsežne škofije. Prav na ta način se je na terenu soočal s ponekod težkimi razmerami, v katerih so delovali duhovniki v njegovi škofiji. Ravnikar je vizitacije običajno združeval tudi

s podelitvami raznih zakramentov, kar še posebej velja za zakrament sv. birme. Na teh obiskih so nastajali njegovi osebni vizitacijski zapiski oziroma vizitacijska poročila, ki nazorno prikazujejo vse težave, s katerimi so se soočali dušni pastirji. Običajno jih je pisal v nemščini, tedanjem uradnem jeziku monarhije, občasno pa najdemo tudi traktate v italijanščini in celo slovenščini, škofovem maternem jeziku, ki ga ni pozabil vse do smrti. Zdi se, da se je Ravnikar pri zapisovanju razmer na terenu zgledoval po tedanjem ljubljanskem knezoškofu Antonu Alojziju Wolfu (1782–1859) in to dobro prakso prevzel tudi sam.

Ravnikarjeve vizitacije in njegove osebne beležke so sicer na več mestih težko ali celo praktično neberljive, kljub temu pa je iz njih moč izluščiti, da se je škof zanimal za vsestranske razmere posameznih župnij, npr. gmotno stanje župnij (urejenost cerkva), stanje pokopališč, podružničnih cerkva, kakor tudi razmere, ki so vladale med verniki posameznih župnij. Na podlagi dveh primerov teh vizitacijskih poročil (za župniji Opčine in Dolina pri Trstu), v katerih še danes živijo pripadniki slovenske manjšine, je bilo mogoče pripraviti le kratko predstavitev škofovih ugotovitev o razmerah med vernim ljudstvom ter njegova prizadevanja za izboljšavo stanja v omenjenih župnijah, posledično pa tudi v celotni škofiji. Za bolj poglobljeno analizo bi bilo sicer potrebno podrobneje analizirati celotna vizitacijska poročila, kar pa ostaja izziv za prihodnja raziskovanja.

Tomaž Simčič

ŠKOF RAVNIKAR IN NJEGOVI SODELAVCI

Med škofove sodelavce štejemo po eni strani tiste, ki naj bi škofu stali ob strani s svojimi nasveti (kanoniki, konzistorialni svetniki), na drugi pa tiste, ki so zasedali odgovorna mesta v organizacijski shemi škofije.

Med kanoniki je na začetku pomembno vlogo igral Benedikt Braunizer de Braunthal, v letih 1830–1832 kapitularni vikar, po Ravnikarjevem ustoličenju pa stolni prošt in konzistorialni svetnik. V letih 1832–1845 je izpraznjena mesta v tržaškem kapitlju nato zasedlo pet Slovencev (Jurij Ukmar, Mihael Verne, Jakob Černe, Tomaž Malalan in Peter Aleš), ki so bili z izjemo Ukmarja vsi močno

angažirani v ljudskem šolstvu. Posebnega škofovega zaupanja je bil deležen Ukmar, ki je bil do leta 1835 škofijski kancler in ki je bil junija 1835 pooblaščen za podpisovanje aktov v škofovi odsotnosti.

Kasneje je bil najtesnejši Ravnikarjev sodelavec kancler Giuseppe D'Andri, italijanski duhovnik iz Kopra. V tej vlogi je vodil korespondenco, pripravljaj škofu koncepte dopisov in odlokov in si s svojim delom pridobil njegovo zaupanje, kar je razvidno tudi iz škofovega testamenta. V delo na ordinariatu je D'Andri med drugimi uvedel Josipa E. Kovačiča, doma iz osrednje Slovenije, ki si je prav tako pridobil škofovo zaupanje, on pa se mu je kasneje oddolžil s tem, da je sestavil njegov prvi življenjepis.

V škofovi pristojnosti je bila dalje skrb za sodelavce oz. vodilne kadre, ki bi to utegnili postati v bodoče. S tem namenom je na izpopolnjevanje v dunajski Avguštinaj Ravnikar poslal Josefa Schneiderja (kasneje profesorja teologije v Salzburgu in Trstu, pisca nabožnih in teoloških knjig) in Juraja Dobrilo (kasnejšega poreško-puljskega in tržaško-kopsrkega škofa, pobudnika gmotnega in kulturnega dviga notranje Istre).

Omeniti je potrebno tudi škofovo sodelovanje s guvernerji Primorja. Le-ti so v obdobju 1832–1845 bili Alphons Gabriel Porcia, Josef von Weingarten ter Franz Stadion von Warthausen. Posebno pomembno je bilo srečanje s tem zadnjim, zlasti zaradi njunega skupnega dela na področju šolstva in učbenikov. Večni člen med obema je od leta 1836 bil gubernialni svetnik Andrej Gollmayr, kasnejši goriški nadškof.

Ravnikar je sodelavce izbiral med izobraženimi duhovniki, pretežno (a ne izključno) med Slovenci s podeželja, pa čeprav mu je bil med vsemi nemara najbližji Italijan iz Kopra D'Andri. Skoraj vsi pa so bili rojeni na ozemlju tržaško-kopsrke škofije. Večina se je prepoznavala v vrednotah reformnega katolicizma, kakršen se je uveljavil v prvi polovici 19. stoletja, in katerega značilnost je bilo tudi prizadevanje za gmotni, kulturni in jezikovni napredek malega človeka. Odlikovala se je po svoji ljubezni do knjižnega jezika, kar pride bolj do izraza pri Slovencih in Hrvatih kot pri Italijanih, kar je razumljivo, saj slovenščina in hrvaščina tedaj še nista bili enakopravni nemščini, a tudi ne italijanščini. Uradno dopisovanje je tudi med slovenskimi župnijami še potekalo skoraj izključno v nemščini ali latinščini. Nasprotno pa so se italijanski duhovniki v dopisovanju marsikdaj posluževali svojega maternega jezika. Skoraj vsi sodelavci so bili

aktivni na področju ljudskega šolstva in učbenikov. To je bilo področje, ki je vse združevalo in v katerega so vlagali dovršen del svojega truda.

Renato Podbersič ml.

MIHAEL VERNE – SODELAVEC ŠKOFA RAVNIKARJA

Med tržaškimi ožjimi sodelavci škofa Matevža Ravnikarja velja še posebej izpostaviti duhovnika Mihaela Verneta. Verne je veljal za zelo izobraženega moža, ki je znal mnoge moderne in tudi stare jezike. Za slovenski narod in za pisanje se je vnel pod vplivom škofa Ravnikarja ter kanonikov Petra Aleša in Josipa Emanuela Kovačiča, ki sta tudi slovela kot pisatelja.

Mihael Verne, duhovnik, potopisec, zgodovinar in prevajalec se je rodil 28. septembra 1797 v kmečki družini v Orehku pri Postojni. Po osnovnem šolanju v Postojni je med letoma 1813 in 1820 obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Po šestih letih gimnazije je dokončal še dva letnika modroslovja. Zatem se je odločil za duhovniški poklic, bogoslovne študije je dokončal v Gorici in bil septembra 1823 posvečen. Kot kaplan je najprej služboval v Vrtojbi pri Gorici. Od oktobra 1824 je kot kaplan deloval v Postojni, toda že leta 1825 se je preselil v Trst. Sprva je deloval kot kaplan in tajnik škofa Ravnikarja, od leta 1826 kot katehet na tržaški normalki. Med letoma 1835 in 1846 je bil stolni kanonik in šolski nadzornik, od leta 1846 pa stolni prošt. Po smrti tržaškega škofa Matevža Ravnikarja je prav Verne eno leto kot kapitularni vikar vodil škofijo, do prihoda novega škofa dr. Jerneja Legata.

Mihael Verne je veliko potoval po svetu. Slovstveni zgodovinar Karol Glaser ga je poimenoval kar »slovenski turist«. Na potovanjih je dobil snov za pisanje potopisov, objavljal je predvsem v ljubljanskem tedniku Kmetijske in rokodelske novice, ki ga je urejal dr. Janez Bleiweis. Leta 1851 se je Verne odpravil na potovanje po Sloveniji in Hrvaški ter to pot leto kasneje opisal v potopisu *Potovanje po nekterih jugo-slavenskih krajih*. Kmalu po tej objavi je v Novicah sledil še zanimiv potopis *Potovanje po Laškim*, kjer je Verne podrobno popisal svojo pot po Italiji leta 1847, tja do Rima in Neaplja. V času svojega delovanja v Trstu je

Verne leta 1857 potoval na Bližnji vzhod. Po vrnitvi je napisal knjigo *Potovanje po Izhodnem ali po Jutrovih deželah v letu 1857*, ki je izšla leta 1859 v Ljubljani. Velja za prvi potopis, napisan v izvorniku v slovenskem jeziku. S celotnim popisom romanja je želel Mihael Verne svojim rojakom, ki v tistih časih niso veliko potovali, približati Sveto deželo. Povprečni bralci so tako lahko spremljali Vernetova spoznavanja in občudovanja tujih dežel ter včasih tudi kritične pripombe in ugotovitve.

Mihael Verne je tudi veliko prevajal, predvsem iz nemščine in francoščine. Med drugim je iz nemščine prevedel nekaj odlomkov Korana. Pisal je tudi o Trstu in ga skušal vključevati v širši slovenski prostor. Dopolnil pa je rokopis duhovniškega sobrata Matije Vrtovca »Obča povestnica ali zgodovina celega sveta« in ga razširil do 19. stoletja, kar velja za prvi poskus svetovne zgodovine v slovenskem jeziku. Knjiga je sicer izšla leta 1863, po smrti Vrtovca in Verneta, kot avtorja pa sta navedena oba. V zadnjem poglavju je Verne pisal tudi o »Jugoslovanih«; po njegovem so to bili Srbi, Bolgari, Bošnjaki, Dalmatinci, Hrvati in Slovenci. Stolni prošt Mihael Verne je umrl 29. julija 1861 v Trstu, po daljšem bolehanju.

Andreja Klasinc Škofljanec

OPOROKA ŠKOFA MATEVŽA RAVNIKARJA

V poslednji volji in dveh kodicilih, ki ju je Matevž Ravnikar v nemškem jeziku zapisal maja in oktobra 1844, se zrealijo njegova prepričanja in prizadevanja, ki jim je posvetil življenje. Oporoka je zapisana stvarno, premoženje pa natančno razdeljeno tako, da bi služilo prebivalcem tržaško-koprske škofije, ki jo je vodil, in rojstne župnije Vače.

Svojemu nasledniku je namenil 5.000 goldinarjev, ki jih je sam prejel ob imenovanju. Kar 14.000 goldinarjev je zapustil ubožnemu inštitutu župnije Vače na način, da se letne obresti od vsote razdelijo med pomoči potrebne sorodnike, prebivalce Vač in nato celotne župnije. Ker je ob delu dodobra spoznal potrebe po boljši izobrazbi tako v škofiji, ki jo je vodil, kot na Kranjskem, je premoženje namenil tudi za utemeljitev štipendijskih ustanov ter ustanov za nabavo pri dušnem

pastirstvu potrebnih knjig za duhovnike tržaško-kopsrke škofije ter tudi knjig v »slovanskem« jeziku za preprosto ljudstvo, da se v škofiji odpravi praznoverje. Za dve štipendiji na Kranjskem je zapustil 4.000 goldinarjev, prednost pri podelitvi so imeli sorodniki in prebivalci Vač. 8.000 goldinarjev za štiri štipendije je zapustil prebivalcem tržaško-kopsrke škofije. Prednost je dal dijakom iz Pazinskega okraja, saj so bile potrebe tam največje, prejemniki so jo mogli uživati do zaključka filozofskega študija in le na šolah v Avstrijskem primorju in na Kranjskem. 6.000 goldinarjev je bilo določenih za ustanovo za bogoslovne in dušnopastirske knjige, prednostno naj jih dobijo duhovniki, ki šele nastopajo službo in revni bogoslovci. Iz obresti od 4.000 goldinarjev naj se kupijo in vsako leto po župnijah razdelijo knjige za preprosto ljudstvo v »slovanskem« jeziku, lahko pa se ta sredstva uporabijo tudi za tiskanje primernih knjig. Različne zakonike ter slovarje je zapustil škofijski pisarni, ostale knjige, ki bi bile koristne pri dušnem pastirstvu so razdelili med primerne duhovnike, nekaj jih je namenil prijateljem, vse preostale knjige pa je dobila škofijska knjižnica. Opremo svoje kapele je z nekaj izjemami zapustil stolni cerkvi, svojim sodelavcem pa nekatere vrednejše predmete (uro, svečnike, tobačnico). V oporoki se je spomnil tudi svojih služabnikov, ki jim je namenil letno plačo in deset goldinarjev za vsako leto službe.

Za dediča premoženja, ki bo preostalo po izplačilu vseh volil, je določil najprej župnijsko cerkev na Vačah, vendar je odločitev v drugem kodicilu spremenil – cerkev je dobila 1.500 goldinarjev, dedič preostalega premoženja pa je postal sklad za prebivalce tržaško-kopsrke škofije, ki so bili bolni ali v siceršnji hudi stiski. Razen tega je v prvem kodicilu k oporoki določil še 500 goldinarjev za ubožni inštitut v Trstu ter za razdelitev med reveže tržaško-kopsrke škofije 1.000 in župnije Vače 500 goldinarjev. Za 1.000 goldinarjev je bila utemeljena letna mašna ustanova na Vačah zanj, za njegove sorodnike in prijatelje. Za izvršilca oporoke je določil Petra Aleša, tržaškega stolnega kanonika, zanj je v kodicilu določil, naj dobi za opravljeno delo pravično plačilo, za spomin pa njegove zlate sponke in prstan. Izvršitelj oporoke je v naslednjih dveh letih poskrbel tako za poplačilo pasive, kot tudi za razdelitev zapuščine škofa Ravnikarja, predmetov in knjig ter gotovine v vrednosti skoraj 51.000 goldinarjev, oblasti v Trstu in na Kranjskem pa za ustanovitev in začetek delovanja dobredelnih ustanov. V letu 1851 so bile vse ustanove urejene skladno z voljo škofa Ravnikarja in so začele služiti plemenitemu namenu.

ŠKOF RAVNIKAR V SLOVENSKI IN ITALIJANSKI HISTORIOGRAFIJI TER PUBLICISTIKI

Življenje in delo škofa Matevža Ravnikarja sta kmalu po smrti doživela nekaj podrobnih, skoraj hagiografskih popisov v slovenščini, a tudi v italijanščini. Tako so o njem nekajkrat pisale Bleiweisove Novice. Tržaški italijanski zgodovinar Pietro Kandler pa je v svojem listu *L'Istria* leta 1847 objavil prevod daljšega Ravnikarjevega življenjepisa, ki ga je v prav takem tonu v nemščini napisal duhovnik Emanuel Jožef Kovačič (1808–1867).

Kandler je prevodu dodal – brez vsebinskih pripomb – le zahvalo sicer neimenovanemu avtorju in pa besedilo latinskega napisa na Ravnikarjevem še vedno ohranjenem nagrobniku ob nekdanji pokopališki kapeli pri Sv. Ani v Trstu. Pozneje pa je več italijanskih piscev iz kasnejšega neobjavljenega Kandlerjevega zapisa, a tudi iz kakega njegovega objavljenega zapisa, ki na to namiguje, povzemale mnenje, da je Ravnikar nastopal »proti italijanskemu jeziku«. Zgodovinar Carlo Schiffrer (1902–1970) je škofa obtožil, da si je prizadeval za »prisilno poslovanjenje tržaške Cerkve« – pridig, spovedovanja ipd. To so pospremile tudi pikre pripombe na račun nekaterih epizod iz časa njegovega štirinajstletnega škofovanja, kar velja, recimo, za njegov odnos do nekaterih pojavov ljudske pobožnosti v Istri (David Di Paoli Paulovich, Pietro Zovatto).

Nekateri italijanski zgodovinarji poudarjajo, da je bil Ravnikar prvi škof združene tržaško-koprske škofije in obenem prvi izmed sedmih zaporednih neitalijanskih pastirjev na njenem čelu (1830–1919), kar naj bi bil odraz Italijanom nenaklonjene politike avstrijskih oblasti. Spet drugi (Giampaolo Valdevit, Liliانا Ferrari) nasprotujejo takim razlagam cerkveno-političnih izbir tistega časa. Ravnikarju vsekakor ni bila posvečena kaka temeljitejša monografska raziskava v italijanskem jeziku. V nekaterih preglednih delih pa so ga kar zamolčali, na primer Giuseppe Cuscito v zgodovinskem prikazu tržaške škofije v uradnem škofijskem letopisu.

Med Slovenci je v letih po Ravnikarjevi smrti izšlo še nekaj podrobnih, a poljudnih, zelo pohvalnih opisov tako njegovega življenja kot duhovniškega ter jezikoslovnega dela. Že omenjeni Kovačič je o Ravnikarju pisal v *Drobtinica*

(1858), duhovnik in šolnik Josip Marn v *Učiteljskem tovarišu* in *Jezičniku* (1877), škofov nečak, učitelj Jernej Ravnikar v posebni knjižici (1890). O njegovem jezikoslovnem, prevajalskem, književnem in šolskem delu je veliko napisanega v strokovnih delih teh področij, med ljudmi pa je pretežno znan samo zaradi Prešernove zbadljivke na račun njegovih posegov na jezikovnem področju. Veliko manj je bilo doslej strokovnih odmevov glede njegovega škofovanja v Trstu, čemur je ta referat prvenstveno posvečen. Ravnikar je namreč goreče delal na pastoralnem področju. Združeni škofiji je prevzel v slabem stanju. Zelo je skrbel zlasti za verski pouk mladine in za izobraževanje, a tudi za materialno vzdrževanje duhovnikov, ki jih je v svojo škofijo vabil tudi iz drugih krajev. Šele v *Kroniki*, letnik 2019, najdemo zelo dokumentiran referat Mihe Šimaca in Jureta Volčjaka o Ravnikarjevih cerkvenih službah, postopku za imenovanje za škofa in njegovem škofovskem grbu. Na podlagi tam navedenih dokumentov se med drugim zamaje trditev nekaterih kritikov, češ da Ravnikar ni obvladal italijanščine, medtem ko bi moral tržaški škof takrat obvladati italijanščino, slovenščino in nemščino. Tudi v slovenščini pa kake monografije o Ravnikarju doslej še ni, dokaj natančno pa ga objavnavajo leksikografska in enciklopedična dela (*SBL*, *PSBL*, *ES*).

PODATKI O REFERENTIH

Matjaž Ambrožič

dr., docent, Katedra za zgodovino Cerkev in patrologijo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: matjaz.ambrozic@teof.uni-lj.si

Irena Avsenik Nabergoj

ddr., redna profesorica, znanstvena svetnica, Inštitut za Sveto pismo, judovstvo in zgodnje krščanstvo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: irena.avszeniknabergoj@teof.uni-lj.si

Nina Ditmajer

ddr., asistentka z doktoratom in bibliotekarka, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: nina.ditmajer@zrc-sazu.si

Liliana Ferrari

docentka zgodovine Cerkev na univerzi v Trstu (v pokoju), I-34100 Trst

e-naslov: ferrari.units.it@gmail.com

Boris Golec

dr., redni profesor, znanstveni svetnik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: boris.golec@zrc-sazu.si

Igor Grdina

ddr., redni profesor, znanstveni svetnik, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: igor.grdina@zrc-sazu.si

Ivo Jevnikar

časnikar (v pokoju), publicist, Knjižnica Dušana Černeta, Ul. Gaetano Donizetti 3, I-34133 Trst

e-naslov: ivo.jevnikar@gmail.com

Andreja Klasinc Škofljanec

prof. zgodovine in bibliotekarka, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: andreja.skofljanec@gov.si

Bogdan Kolar

dr., zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: bogdan.kolar@guest.arnes.si

Ilaria Montanar

dr., docentka, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor

e-naslov: ilaria.montanar@gmail.com

Stane Okoliš

mag., prof. zgodovine, muzejski svetovalec, Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: stane.okolis@guest.arnes.si

Irena Orel

dr., redna profesorica, Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: irena.orel@ff.uni-lj.si

Martina Orožen

dr., zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: martina_orozen@t-2.net

Renato Podbersič ml.

dr., znanstveni sodelavec, Študijski center za narodno spravo, Tivolska cesta 42, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: renato.podbersic@guest.arnes.si

Ivan Portelli

prof. filozofije in zgodovine, arhivar, Inštitut za socialno in versko zgodovino v Gorici, Ul. del Seminario 7, I-34170 Gorica

e-naslov: ivanportelli@gmail.com

Tomaz Simčič

prof. slovenščine, latinščine in zgodovine (v pokoju), Društvo slovenskih izobražencev, Ul. Gaetano Donizetti 3, I-34100 Trst

e-naslov: tomazsimcic58@gmail.com

Samo Skralovnik

dr., docent, Katedra za Sveto pismo in judovstvo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: samo.skralovnik@teof.uni-lj.si

Miha Šimac

dr., docent, Katedra za zgodovino Cerkev in patrologijo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: miha.simac@teof.uni-lj.si

Alan Tedeško

dr., Katedra za Sveto pismo in judovstvo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: alan.tedesko@gmail.com

Marjan Turnšek

dr., docent, Katedra za dogmatično teologijo, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: marjan.turnsek@teof.uni-lj.si

Luka Vidmar

dr., docent, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-naslov: luka.vidmar@zrc-sazu.si

Salvator Žitko

dr., znanstveni sodelavec (v pokoju), Vilfanova ulica 27, SI-6320 Portorož

e-naslov: salvator.zitko@gmail.com